

11/12/2023

רישוי כלי ירייה והפיקוח על החזקתם -

לקראת דיון בוועדת ביקורת המדינה בנוגע לדו"ח שנתי 64ג'

כשבוע לאחר פרוץ המלחמה (15.10.23) אושרו תקנות חדשות לזכאות לרישיון נשק פרטי בוועדה לביטחון לאומי בכנסת. לדברי נציג המשרד התקנות המורחבות מאוד יאפשרו **תוספת של עד 400,000 נושאי נשק פרטי**. כלומר מספר נושאי הנשק עלול **לגדול פי 3.5** תוך זמן קצר מאוד. ואכן, לפי נציגת המשרד בדיון שהתקיים השבוע (10.12) בוועדה לביטחון לאומי, היום מספר רישיון הנשק במדינה עומד על כמעט 200,000. מדובר בהורדה משמעותית ביותר של רף הזכאים לרישוי נשק המבטאת כרסום נוסף במדיניות המצמצמת שהיתה נהוגה בישראל במשך עשורים ושינוי התפיסה שהיתה רווחת, לפיה הזכאות לנשק בישראל מוגבלת רק מי שיש צורך בשל איום ייחודי שבו הוא נתון בשל מגוריו או עיסוקו. הנתונים המפורטים בנייר מראים בבירור כי הרחבת התפוצה של נשקים ברישיון פרטי פוגעת באוכלוסיות שונות, בכללם נשים והחברה הערבית. על כן, אנחנו מתנגדות להרחבת החימוש האזרחי, וקוראות להשקיע את המאמצים בהרחבת המערך של רשויות הביטחון שאמונות על הביטחון של האזרחים והאזרחיות.

העליה הדרמטית במספר המתחמשים מתרחשת דווקא בתקופה של מצוקה ולחץ אדירים שבה הסיכונים לאלימות במשפחה, להתלקחות סכסוכים לכדי אירועים אלימים ולהתאבדויות מתגברים. בנוסף, חימוש בנשק חס בצורה ובהיקפים כאלה בכל זמן, וביתר שאת באקלים הפוליטי העכשווי, בו אנחנו עדים למידע כוזב רב והסתה אלימה, המופצים ברשתות, פירושו פתח למרחץ דמים ולפגיעה באזרחים רבים חפים מפשע בכלל ובאוכלוסייה הערבית בפרט. לפי הודעה של המשרד לביטחון לאומי מה-15 בנובמבר, מאז ה-7 באוקטובר בתוך קצת למעלה מחודש, הוגשו לאגף כלי ירייה במשרד 236,006 בקשות חדשות לרישיון נשק פרטי, כמות זהה לכמות המוגשת ב-20 שנות פעילות שגרתיות. זאת כאשר ברקע מנהל המשרד לביטחון לאומי והמשטרה קמפיין מקיף המעודד אזרחים להתחמש ("ישראל מתחמשת").

אף אם אפשר להבין את תחושת הפחד וחוסר ביטחון אישי, אך אין כל הצדקה מקצועית או ערכית שתומכת בכך שחימוש מאסיבי של אזרחים יביא לעליית בטחונם האישי, אלא שהנתונים מעידים להיפך. הוכחה ברורה לקשר שבין הרחבת מספר המתחמשים לבין עליה במספר קורבנות הנשק ניתן למצוא בנתונים המלמדים על עלייה דרמטית של 73% במספר קורבנות הרצח על ידי כלי ירייה בתקופה בין 2019-2022 (135 לעומת 78). בשנים 2021-2022 חלה עלייה חדה במספר הרישיונות החדשים לאחזקת נשק פרטי שאושרו מדי שנה – כ-11 אלף ב-2021 וכ-21 אלף ב-2022. שיעור העלייה במספר קורבנות הירי בשנים אלה גבוה במיוחד באוכלוסייה היהודית שבה נרשמה עלייה של 440%. באשר לאיום הייחודי על נשים מנשק זמין בתוך בתים ומשפחות, 43 אחוזים מכל הנשים שנרצחו במדינה בין 2020 ל-2022 נורו למוות.¹

בנוסף, אף אם אפשר להבין את הדחף של אזרחים בתקופה זו להתחמש מתוך פחד וחוסר ביטחון אישי, לא ניתן לקבל את הפגמים הרבים שקיימים בהליך הרישוי ואת העובדה כי האגף לרישוי כלי ירייה לא מנהל כל פיקוח על נשק פרטי או על נושאי נשק פרטיים.² על הלאקונות הרבות בהליך רישוי כלי היריה במדינת ישראל עמד מבקר המדינה עוד בשנת 2014 במסגרת דוח שנתי 64ג'.³ אלא שהביקורת שנמתחה על הליך הרישוי בדוח המבקר נותרה על הנייר ובשנת 2019 שבה גם הוועדה לבדיקת הליך קבלת רישיון לכלי ירייה (להלן "ועדת רונן") והטיחה ביקורת חמורה על הליך הרישוי החלקי.⁴

נבקש לציין מספר לאקונות חמורות הקיימות בהליך אישור רישיון נשק פרטי על ידי האגף לרישוי כלי ירייה במשרד לביטחון לאומי שמחייבות תיקון דחוף:

א) **אישור מוקדם של משרד הרווחה**: קבלת הרישיון מותנית באישור רפואי ובבדיקה מול המשטרה, אולם לא נדרש כל אישור מוקדם מטעם משרד הרווחה. זאת למרות שמשרד הרווחה הוא אחד הגורמים המרכזיים המטפלים בתחום האלימות במשפחה וההתמכרויות ובידיו מידע קריטי הנוגע למסוכנות הפוטנציאלית של מבקש הרישיון. ואכן, במכתב שהוציא בשבוע שעבר מנהל תחום טיפול באלימות במשפחה במשרד הרווחה, סעיד תלי, לרכזי הטיפול באלימות במשפחה בלשכות הרווחה,

¹ אבגר, ע. (2023). *שאלות הנוגעות לביצוע עברות ושימוש לרעה בנשק ברישיון*. מרכז המחקר והמידע של הכנסת.

² מענה לבקשת חופש מידע של הקואליציה על שולחן המטבח, 26.7.2023.

³ דוח מבקר המדינה, דו"ח שנתי 64ג', רישוי כלי ירייה והפיקוח על החזקתם (2014).

⁴ דוח הוועדה לבדיקת הליך קבלת רישיון לכלי ירייה, פברואר 2019.

נכתב: "אנו מקבלים פניות רבות שמעלות חששות רבים לגבי המוגנות והביטחון בתוך המשפחה ודאגה מעלייה במקרי הרצח והאלימות בין חברי משפחה וכלפי נשים בפרט, וזאת לאור העלייה בהיקף מחזיקי הנשק" (יעל געתון, משרד הרווחה: מקבלים פניות מודאגות רבות לאור העלייה בהיקף מחזיקי הנשק, המקום הכי חם בגיהנום, 10.11.2023). בהעדר מעורבות של משרד הרווחה בהליך אישור הרישיון. האפשרות היחידה העומדת בפני האישה היא הגשת תלונה במשטרה – פעולה שעלולה לסכן אותה. ושנשים רבות נמנעות ממנה.

בדו"ח מבקר המדינה נמתחה ביקורת קשה בנוגע להעדר שיתוף הפעולה בין האגף לכלי ירייה לבין משרד הרווחה בהליך קבלת הרישיון: "בידי משרד הרווחה (פקידי סעד, עובדים סוציאליים ומטפלים אחרים) נמצא מידע רב על המבקשים או המחזיקים ברישיון כלי ירייה שיש בהם סיכון לעצמם או לסביבתם. ואולם המקרים דלעיל מלמדים על חולשות ופערים בהליכי הבדיקה ובממשק הדיווח שבין האגף ובין משרד הרווחה, והם יכולים להעיד על **כשל במערך הרישוי**. לדעת משרד מבקר המדינה, **האגף מחויב לנקוט יוזמה ולפעול בכל דרך להידוק המישק עם משרד הרווחה, כדי שיוכל לקבל מידע רחב יותר שיאפשר לקיים הליכים לרישוי כלי ירייה בהתאם להערכות על מידת מסוכנותם של המבקשים או המחזיקים ברישיון"** (מבקר המדינה, דו"ח שנתי 2019, רישוי כלי ירייה והפיקוח על החזקתם, עמ' 379, 2014)

ועדת רוני, אשר מונתה ע"י השר לביטחון פנים דאז, גלעד ארדן, לבדוק את תקינות יישומם של תקנות הרישוי המורחבות שהונהגו בקיץ 2018 אף קבעה המלצה נחרצת כי: **"בטווח הזמן המיידי על אגף רישוי כלי ירייה להעביר כל בקשה למשרד הרווחה, לשירות פרט, משפחה וקהילה ולשירות לטיפול בהתמכרויות להתייחסותם בטרם קבלת החלטה"**. (דו"ח ועדת רוני, עמ' 80).⁵

(ב) **אישור רפואי: קבלת האישור הרפואי הנדרש כיום לצורך אישור הרישיון מתבצעת בצורה רשלנית ללא שום פיקוח**. במקרים רבים הבקשה לאישור רפואי מתבצעת באופן מקוון, ללא מפגש פיזי, באמצעות אפליקציה או פקס, כך שבפועל הרופא.ה חותמת על הטופס באופן אוטומטי ומבקש האישור לא עובר בדיקה רפואית או שמתבצעת הצלבה עם מאגרי מידע נוספים. בפועל ההליך לא מסנן את כשירותם של מבקשי הרישיון והרלוונטיות שלו מועטה ביותר.

מבקר המדינה כבר העיר לפני עשור כי "המתכונת הנוכחית של הליך קבלת הרישיון לאדם פרטי באמצעות הגשת טופס הצהרת בריאות אינה ערובה למצבו הבריאותי התקין של בעל הרישיון" (עמ' 388).

(ג) **בדיקה מקדימה מול הביטוח הלאומי: לא מתבצעת כל בדיקה מול הביטוח הלאומי המחזיק במידע רלוונטי באשר לנכות נפשית ונכויות אחרות שעשויות להעיד על העדר כשירות**. אף על פי שבביטוח הלאומי מתקיים הליך אבחון מקצועי שבמסגרתו נחשפים מצבים של פגיעה קוגניטיבית משמעותית, מצבים פסיכויטיים, סיכון אובדני והיסטוריה של אלימות על רקע מצב רפואי/נפשי, לא מתבצע כל בירור מול הביטוח הלאומי במהלך אישור רישיון לנשק פרטי. לביטוח הלאומי מוכרים כ-100,000 אזרחים בעלי נכות נפשית (אתר הביטוח הלאומי; דו"ח ועדת רוני, עמ' 69) ומידע זה חייב לבוא לידי ביטוי במהלך הליך הרישוי ולא רק במסגרת חובות הדיווח בדיעבד (לפי סעיף 11א לחוק כלי היריה).

(ד) **חובת הוכחת רכישת כספת: לא קיים כיום כל פיקוח על החובה לאבטח את הנשק בכספת בבית** למעט חתימה של מבקש הרישיון על הצהרה. אף על פי כי אחד התנאים לקבלת כלי ירייה הוא התקנת כספת בבית לצורך אחסון ממוגן של כלי ירייה: "חובה לרכוש כספת ביתית להחסנת הנשק ולהתקין אותו במקום מסתור"⁶. ההנחיות קובעות רשימה של דרישות לאופן האחסון של הנשק (סוג המנעול, מיקום הכספת בבית, רמת המיגון של הכספת וכיו"ב). למרות חשיבות העניין, אגף כלי היריה מסתפק בחתימת מבקש הרישיון על הצהרה ולפיה הוא מתחייב לרכוש כספת. הצהרה זו מתבצעת כלאחר יד כחלק מהטפסים שעליהם חותם מבקש הרישיון וכיום אפילו אין חובת ריאיון פרונטלי, כך שרבים חותמים על הצהרה מרחוק.

⁵ דוח הוועדה לבדיקת הליך קבלת רישיון לכלי ירייה פרטי. (2019). המשרד לביטחון פנים.
⁶ מתוך "הנחיות אחסון כלי ירייה פרטי". האגף לרישוי כלי ירייה. המשרד לביטחון לאומי.

נזכיר, כי אף בדו"ח מבקר המדינה נקבע כי אין להסתפק בהצהרה בלבד של מבקש הרישיון וכי על המשרד לבט"ל לדרוש מכל מבקש רישיון חדש להציג אסמכתא לרכישת כספת: "ראוי שהנהלת המשרד לבט"פ תעגן בנוהל את הדרישה האמורה ממבקשי רישיון חדש ותבחן דרכים נוספות לפיקוח על התקנת הכספות על ידי מחדשי הרישיון" (עמ' 388).

(ה) **קיום פיקוח על בעלי נשק פרטי**: אגף כלי ירייה אינו מקיים כל פיקוח או בקרה שוטפים על בעלי רישיונות פרטיים. כך עולה בבירור ממענה האגף לכלי ירייה לבקשת חופש מידע מטעם קואליציית האקדח על שולחן המטבח: "לעניין פיקוח על כלי נשק ועל נושאי נשק פרטיים, אציין כי האגף לרישוי ופיקוח כלי ירייה **אינו מבצע פיקוח על כלי נשק ועל נושאי נשק פרטיים**, אלא רק על נושאי נשק ארגוני.. חטיבת הפיקוח והאכיפה של האגף לרישוי ופיקוח כלי ירייה מבצעת פיקוח רק על רישוי ארגוני, **ולא מבוצע פיקוח על בעלי רישיון פרטי**" (מענה המשרד לביטחון לאומי מיום 26.7.2023).

מבקר המדינה הטיח ביקורת קשה על מציאות זו שבה האגף מעניק לאזרחים רישיונות לכלי ירייה מבלי לבצע כל פיקוח עליהם: "משרד מבקר המדינה מודע לבעייתיות הקיימת בפיקוח על בעלי כלי ירייה פרטיים בשל מספרם הגדול והחשש מפגיעה בפרטיותם. עם זאת, בימים שבהם גואה האלימות בחברה לא ניתן להתעלם מן הצורך לקיים דיון בנוגע לפיקוח על בעלי הרישיונות הפרטיים.. על הנהלת המשרד לבט"פ... לבדוק כיצד ניתן להגביר את הפיקוח השוטף על בעלי הרישיונות הפרטיים, ולקבוע את הדרכים והמועדים לכך" (עמ' 388 לדוח המבקר).

במסגרת הפיקוח המתמשך והשוטף, ראוי להקים "**קו אנונימי**" שבמסגרתו יוכלו אזרחים ובני משפחה להתריע על מסוכנות של בן משפחה המחזיק באקדח (עמ' 89 לדוח רונן).

(ו) **חובת קיום ראיון פרונטלי מהותי**: בעקבות הביקוש המוגבר לרישיונות נשק מאז פרוץ המלחמה וכדי לזרז את הליך הרישוי, הוחלט לוותר על קיום ראיון פיזי עם מבקש הרישיון. כיום, מתבצע הראיון באופן טלפוני או שאינו מתבצע כלל. משמעות הדבר, כי כל הליך הרישוי עשוי להתקיים באופן מקוון מבלי שמתבצעת התרשמות אישית מינימאלית ממבקש הרישיון: "לאחר קבלת בקשתכם יזמנו אתכם לראיון אישי טלפוני או פטור מראיון באמצעות מסרון" (האגף לרישוי כלי ירייה, טיפים להגשת בקשה באופן מקוון ומהיר, 16.10.2023).

על הקלות שבה אדם יכול להשיג רישיון נשק במרמה ניתן ללמוד, בין היתר, מהמקרה שבמסגרתו תושב חברון התחזה לאזרח ישראלי והצטייד במרמה בנשק לצורך עבודה כמאבטח ("אישום: גבר מהשטחים התחזה לתושב נצרת והתקבל לעבודה כמאבטח חמוש" ynet, 11.6.2023).

יש להחזיר את הראיון הפרונטלי כתנאי חובה לקבלת רישיון ולהבטיח כי מדובר בשלב מהותי שמפקח על אמיתות ההצהרות והאישורים ומוודא את קיומה של כשירות פיזית ונפשית. דוח ועדת רונן המליצה כי המפגש בלשכת הרישוי יכלול גם מבחן לניבוי מסוכנות וראיון שתכליתו "לקבל תמונה אמיתית על מבקש הרישיון בעיקר לעניין המהימנות והמסוכנות" (עמ' 58).

לסיכום, נוכח ההקלות המשמעותיות שהוכנסו בתבחינים לקבלת רישיון לנשק פרטי וקיצור תהליך הרישוי, לאור היקף האזרחים המתחמשים מאז פרוץ המלחמה וכן בהינתן הגידול הדרמטי בדיווחים על אלימות במשפחה מאז פרוץ המלחמה, לכל הפחות על המשרד לביטחון לאומי **להדק בדחיפות את הליך הרישוי כמפורט לעיל ולהבטיח קיומו של פיקוח שוטף על בעלי הרישיונות הפרטיים**. כלי הנשק המחולקים כיום יישארו לטווח ארוך ולכן חלה על המשרד לביטחון לאומי אחריות גבוהה במיוחד להבטיח כשירות מירבית של בעליהם, על מנת למנוע שפיכות דמים מיותרת.